

De Heerlijkheid

Periodiek van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

Themanummer over de Heuvel

Biemans Makelaardij
viert 100-jarig bestaan

4

Herinnert u zich nog
het oude postkantoor?

8

Oosterhoutse cafés
café-restaurant *Flora*

12

De Heuvel, Oosterhouts mooiste plein

Heuvel 4, dat is mijn bestemming. Ik moet bij Biemans Makelaardij zijn voor een interview over het eeuwfeest van het bedrijf (pag. 4-7). Mijn auto staat tegenover Forum, aan de Bouwlingstraat; dat laatste eindje loop ik wel.

Er wordt gewerkt aan de Heuvel; de herinrichting is bijna klaar, maar de straat richting Heuveleind moet nog. Ik loop door de smalle voetgangerscorridor langs het voormalige postkantoor (pag. 8-11). Een fietser komt hard aangereden.

“Opzij, opzij!”, roept de man opgewonden tegen iedereen die hem in de weg loopt.

“Het is hier anders wel een voetpad”, reageert een dame boos; ze moet fluks aan de kant springen om niet ondersteboven gereden te worden.

“Mafkees”, reageert een andere vrouw hardop, terwijl ze naar haar voorhoofd wijst.

Maar de man is alweer verdwenen, richting Bredaseweg.

Het levendige hart van Oosterhout, denk ik bij mezelf. Met de fraaie Heuvel als centraal punt. Persoonlijk vind ik de Heuvel het mooiste plein

van Oosterhout. Het zou nóg mooier zijn geweest als al het blik van de Heuvel was verbannen tijdens de herinrichting. Maar helaas, een gemiste kans! Dat het in ieder geval fraaier wordt dan voorheen, dat is al wel te zien. In november moet het werk ver klaar zijn. Dan is er onder meer een breder trottoir met voldoende plek voor terrassen, wat de Heuvel alleen maar ten goede komt, en kunnen Oosterhouters hier buiten genieten van zon, gezelschap, een hapje eten en een drankje. Vanwege de herinrichting schenken we in dit nummer van De Heerlijkheid speciale aandacht aan de Heuvel, met leuke verhalen en mooie, oude foto's. We hopen dat u ervan geniet. Het is overigens niet alles Heuvel wat de klok slaat. Jacob Jonker vertelt over de bourgondische Brabantse en Oosterhoutse feestcultuur, want voor feesten moet je in het zuiden zijn. Wij geven ook vast een voorproefje op de expositie over fotograaf en duizendpoot Wim Vermeeren, die half oktober in De Bussel geopend wordt. En verder de gebruikelijke rubrieken en series, die u van ons gewend bent. U ziet, u hoeft zich niet te vervelen.

Namens de redactie,
Paula Pols

Foto voorpagina

Het was geen vrolijke periode toen deze foto genomen werd: ergens in de Eerste Wereldoorlog, tussen 1914 en 1918. Over de Heuvel reed nog de stoomtram, links te zien op de foto. Vanaf de Heuvel ging de tram de Arendstraat in, richting Markt.

Goed te zien is het torentje van het ‘huis van Fick’. Het staat er nog steeds, evenals de panden rechts op de foto. Gelukkig is daaraan niet veel veranderd.

FOTO COLLECTIE HKO

(ADVERTENTIE)

JAAR 2019

services service

UW ADRES VOOR HET HUREN VAN SERVICES, BESTEK EN GLASWERK.

CONTACT: 06 54 99 10 13 | SIEF@METMESENVORK.NL

 METMESENVORK.NL

In het zuiden
weten we ze wat
feestvieren is

14

Expositie met werk
Wim Vermeeren in
foyer De Bussel

22

Schuren in alle vormen en maten
in 'Om en nabij de Boerderij'

28

En verder:

Herinrichting Heuvel 13
De Heuvel in de jaren '50 18
Huwelijksformaliteiten 20
Wie Wat Waar?! 23
Stadswandeling Oosterhout 24

Duurzame Heerlijkheid 26
Uit de oude doos 27
Van het bestuur 32
Agenda en colofon 34
Informatie HKO 35

Bart Biemans: ‘De wijk Slotjes

Zoveel bedrijven zijn er niet in Oosterhout, die honderd jaar of langer hebben weten te overleven in de tweede Baroniestad. Dan heb je het over Bakkerij De Jong, de Martens-groep en firma Struyk, tegenwoordig Struyk Verwo. Maar in 2023 komt daar een naam bij: Biemans Makelaardij.

Door Paula Pols

“Natuurlijk gaan we dat vieren”, laat Bart Biemans (72) weten. “Maar hoe? Daar moeten we nog even voor gaan zitten. In ieder geval op feestelijke wijze.” “Voor de rest wordt het ‘doe maar gewoon...’, voegt Biemans daar nog aan toe. “Want dat is na jaren van ervaring wel de sleutel tot ons succes.” Ik praat met Biemans in een van de spreekkamers in het statige pand aan de Heuvel 4, waar de makelaardij gevestigd is. Van buiten oud en majestueus, van binnen modern en efficiënt.

Aannemingsbedrijf

Hoe het in mei 1923, nu bijna een eeuw geleden, allemaal begonnen is, wil ik van hem weten. “Mijn opa van vaderskant, Marinus Biemans, begon toen een aannemingsbedrijf. Dat was niet voldoende om een gezin met zes kinderen van te onderhouden, dus hadden mijn grootouders daarnaast nog een manufacturenzaak in de St. Janstraat, die gedreven werd door mijn oma. Opa deed ook taxaties en verstreekte weleens een lening aan deze of gene, vanuit de bank of privé. Dus eigenlijk deed hij tóén al aan financieringen”, legt Biemans uit. “Toen het huis boven de zaak werd verkocht, moest het verzekerd worden. Hij bracht dat onder bij een verzekeringsmaatschappij. Zo rolde hij in de verzekeringen. Dat is nooit meer veranderd. We doen dat nog steeds. Later kwamen daar ook pensioenen bij.” “Opa Biemans had vijf zoons en één dochter. Het was een échte ondernemersfamilie. Zij zoon Broer nam het aannemersbedrijf Biemans Betonfabriek

Bart Biemans toont de eerste folder die Biemans Makelaardij ooit uitbracht.

FOTO PAULA POLS

over. Mijn vader, Jacobus, nam de verzekeringsportefeuille en de makelaardij over. En zo is Biemans Makelaardij & Verzekeringen aan de Heuvel ontstaan. Eerst met mijn broers Ger en Jacq en sinds 2010 onder mijn hoede.” De vier andere kinderen van grootvader Biemans zochten het in andere richtingen, maar wel allemaal in de handel.

Telefoon

Toch een flinke familie, merk ik op. “Dat valt wel mee, hoor. Meneer pastoor kwam in die tijd al niet meer langs”, lacht Biemans, die zelf vier broers en twee zussen heeft. “We woonden toentertijd aan de Zandheuvel. Bij ons stond een van de eerste telefoons van

is 't Ginneken van Oosterhout'

Het makelaardijdiploma van Jacobus Biemans. Niet aangevreten door de muizen, zoals je misschien zou denken, maar beschadigd geraakt bij een bombardement in de Tweede Wereldoorlog.

FOTO COLLECTIE FAMILIE BIEMANS

Oosterhout. De proost van Catharinadal kwam vaak vragen of hij mocht bellen. Daar werd dan een goed glas wijn bij gedronken. Ook de abt van de Paulusabdij, die bij ons in de verzekeringsportefeuille zat, kwam vaak langs, wéér met een glas wijn erbij. Dat was altijd wel heel leuk.”

Deugeniet

Biemans heeft iets met wijn, vertelt hij: “Ik ben lid van het wijndelersgilde Amalia van Solms, die de wijngaard van Catharinadal ondersteunt. Eén keer per jaar kun je dan een doosje wijn ophalen. Dat was afgelopen vrijdag. Ik ben daar met mijn twee kleinkinderen naartoe gegaan. Komt er een zuster op me afgelopen – haar naam is me ontschoten – en ze zegt: ‘Ben jij niet Bartje, die deugeniet?’ Nou, je

had de gezichten van die twee kleintjes moeten zien! Opa een deugeniet?”

Jarenlang is Biemans ook misdienaar geweest op Catharinadal. “Iedere ochtend bij het lof – als je pech had – of bij de vespers – als je héél veel pech had”, vertelt hij gekscherend.

Biemans heeft geen slechte herinneringen aan zijn jeugd in Oosterhout, maar het leven was natuurlijk niet altijd even gemakkelijk. “Mijn moeder stamt ook uit een ondernemersfamilie. Ze hadden een café in Geertruidenberg. In de oorlog moest mijn vader in dienst en runde mijn moeder de zaak. Ze zijn de oorlog redelijk doorgekomen. Toen mijn vader weer terug was, zijn mijn ouders samen doorgedaan in het bedrijf. Voor mijn moeder betekende dat én zeven kinderen opvoeden én hand- en spandiensten verlenen voor het bedrijf. Telefoon aannemen,

100 JAAR BIEMANS MAKELAARDIJ

mensen ontvangen en de contacten onderhouden met de verzekeringsinspecteurs. Dat kon ze goed, dus pa zei: 'Ontvang jij ze maar.' Mijn vader is vrij jong overleden, op 58-jarige leeftijd. Ik was 18 en woonde nog thuis. Ger was toen 27 en zette het bedrijf samen met mijn moeder voort. Toen ook mijn broer Jacq in het bedrijf kwam, stapte mijn moeder eruit. Ze was toen 65 jaar. Uiteindelijk is ze 93 geworden, een hele sterke vrouw."

Leuke stad

Biemans heeft nooit overwogen om weg te gaan. "Oosterhout is een leuke stad en een veelzijdige gemeente. Veel van onze vrienden en relaties zitten hier. Ik heb Oosterhout zien veranderen, van 25.000 naar nu ruim 56.000 inwoners. Oosterhout heeft een aantal goede burgemeesters gehad, die veel industrie hebben binnengehaald. Zoals Ton Elkhuisen; hij heeft onder meer Jamin en Starako naar Oosterhout gehaald. Die bedrijven namen veel mensen mee. Ze wilden wel naar Oosterhout komen, maar dan moesten er ook huizen worden gebouwd voor hun personeel. Zo zijn bijvoorbeeld het Perk aan het Wilhelminakanaal en de wijk Slotjes ontstaan. Oosterhout lag strategisch ook heel gunstig: op drie kwartier van Antwerpen en Rotterdam en een uurtje van Amsterdam."

Advertentiepagina uit de eerste folder van Biemans Makelaardij.

FOTO PAULA POLS

Toen Biemans vijf jaar oud was, vertrok het gezin van de Zandheuvel naar de Ridderstraat, naar slotje Borssele om precies te zijn. "Daarachter was toen niets. Er liep een sloot en verder waren er alleen akkers en weilanden, waar we als kind gingen ravotten. Op een gegeven moment werd daar, aan de Huize Limburgstraat, het broederhuis van de broeders van Huijbergen gebouwd. Zij gaven les aan de Heilig Hartschool", kan Biemans zich herinneren. "Na de watersnood van 1953 werden er in dat gebied veel huizen gebouwd. De Slotjes is nu een hele

Het fraaie pand van Biemans BV aan de Heuvel 4.

FOTO COLLECTIE FAMILIE BIEMANS

100 JAAR BIEMANS MAKELAARDIJ

Ook de manufacturenwinkel mag in de folder natuurlijk niet ontbreken.

FOTO PAULA POLS

populaire wijk, met koopwoningen, vrijstaande huizen en twee-onder-een-kappers, kortom een wijk waar mensen graag wonen. Het is zeg maar het Ginneken van Oosterhout.”

Biemans maakt een sprongetje naar de huidige tijd: “Nu is er ook een giga-tekort aan huizen; het is dringen op de markt. Bijvoorbeeld een twee-onder-een-kapwoning in Teteringen, op een toplocatie, vraagprijs tegen de acht ton. Binnen één week tijd 35 belangstellenden en 30 bezichtigingen. Maar we hebben ook crisis gehad; dat de markt weer instortte. Dat waren roerige tijden.”

Vierde generatie

Tot nog toe heeft Biemans BV al die roerige tijden overleefd en inmiddels is de vierde generatie Biemans aan de beurt. “Mijn zoon Max zit nu al een kleine tien jaar in het bedrijf en de zoon van Ger runt ons filiaal in Made. Ger is er een jaar of twaalf geleden mee gestopt.

Zelf denkt Biemans, ondanks zijn 72 jaar, nog niet aan stoppen. “Ik vind het nog steeds leuk om te doen, we hebben fijne medewerkers, ik houd het nog wel even vol. Maar misschien is het jubileumjaar een mooi moment om met pensioen te gaan”, peinst hij, onmiddellijk gevolgd door een: “Ach, we zullen wel zien. In ieder geval is het een fijne gedachte dat Max de zaak overneemt, zoals ik die destijds heb overgenomen.”

Ouder dan gedacht!

Op 9 juni 1936 wordt door het Nederlandsche Broederschap van Gediplomeerde Makelaars het diploma Makelaardij uitgereikt aan Jacobus Biemans. Jarenlang gaat de familie Biemans er dan ook van uit dat het kantoor in makelaardij en verzekeringen in dat jaar zijn oorsprong vindt. Maar tijdens het opruimen van de zolder komt de familie erachter dat de geschiedenis veel verder teruggaat dan 1936. Op de zolder bevinden zich enkele oude dozen, vol met vergeelde papieren, waaronder het allereerste kasboek van Marinus Biemans. Op de eerste regel van dat kasboek wordt al gesproken van een hypothecaire verzekering voor een pand aan de Kanonnierstraat, in het jaar 1923. Maar de familie ontdekt nog meer. Marinus Biemans is in die tijd aannemer. Omdat hij als bouwer verstand van zaken heeft, wordt hij ook regelmatig ingeschakeld als taxateur van onroerend goed. Zo wordt op 21 december 1923 door notaris Van Meerwijk in Oosterhout een akte van geldlening opgemaakt. Deze akte, met vestiging van het recht van hypotheek van 9.000 gulden, wordt gebruikt voor het Koffiehuis van de familie Van Steenhoven. De oudste akte die wordt teruggevonden, is gedateerd op 2 september 1923, wanneer Marinus Biemans geld leent aan ene Goldschalk uit Den Hout. Daarmee is Biemans het oudste verzekerings- en financieringskantoor van Oosterhout.

Uitspraken gedaan in een interview zijn voor rekening van de geïnterviewde en zijn niet noodzakelijkerwijs de mening van de redactie van De Heerlijkheid of van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Hoe het Oosterhoutse postkantoor aan de Heuvel 27 terecht kwam

Door Marie-Louise van Bijnen

DE RECENTE OPENING van restaurant Quisine en de herinrichting van de Heuvel zijn de aanleiding om eens in de geschiedenis van het oude postkantoor te duiken.

Het toenmalige postkantoor was een plaats waar post- en girodiensten werden aangeboden, maar waar ook diensten werden verleend als de verstrekking van sportvisaktes en de overschrijving van auto's op een andere naam. In 2008 waren er nog 250 'grote' postkantoren in Nederland met daarnaast nog 1.850 'verkooppunten', zoals de vroegere postagentschappen in winkels als Bruna en Primera en in supermarkten. Op 14 november 2018 sloot het allerlaatste postkantoor aan het Kerkplein in Den Haag; de verkooppunten waren op dat moment gegroeid naar 2.600.

Aanankelijk was het woonhuis van de postmeester de plaats waar de post werd afgeleverd. De post kon daar afgehaald worden tegen betaling. Via een luikje (loket) in de muur kon je de post afhalen. Je stond dus buiten. In 1850 werd de Postwet van kracht die bepaalde dat elke gemeente een postkantoor diende te hebben. De kantoren werden vaak, vooral in de grote steden, ontworpen door de Rijksbouwmeester.

Departementen

De eerste gegevens over de postdienst in Oosterhout dateren van ná 1807. Tot 1799 verzorgde elke provincie de post op geheel eigen wijze; van enige eenheid in het land was nog geen sprake. In 1799 werd de postbezorging in de Bataafse Republiek een nationale aangelegenheid, maar het duurde nog tot 1 januari 1803 voordat met de feitelijke organisatie van de landelijke postdienst begonnen werd.

Toen werden er zeven departementen ingesteld,

Heuvel 27 in 1962. Vanaf 1955 was er het postkantoor gevestigd. FOTO COLLECTIE HKO / LEON VERMIJS

waaronder het vierde departement dat een veertiental postcomptoirs (kantoren) bevatte, waar ook Breda onder viel.

Op 1 mei 1807 kwam er een nieuwe organisatie met wederom zeven departementen, alle met een hoofdkantoor en een of meerdere bijkantoren. Hoofdkantoren waren er in Breda, Dordrecht, Gorinchem en Den Bosch, ieder met een aantal onder- en bijkantoren. In januari 1807 werd in Oosterhout een bijkantoor gevestigd dat, na de inlijving bij Frankrijk, met ingang van 1 april 1811 werd omgezet in een distributiekantoor dat financieel verantwoording moest afleggen aan Breda. In deze stad kwam alle voor Oosterhout bestemde en verzonden correspondentie eerst terecht. Het postvervoer van en naar Breda, waaronder ook dat van Oosterhout, liep van Breda

POSTKANTOOR OOSTERHOUT

Prentbriefkaart van het Post- en Telegraafkantoor aan de Arendstraat 17-19, omstreeks 1915. In de trapgevel zit een gevelsteen met vermoedelijk het Rijkswapen.

FOTO COLLECTIE HKO

Beeldmerk van de PTT in de periode van 1950 tot 1957.

over 'Vuilenbras' – het kruispunt van de wegen Breda-Tilburg en Heusdenhout-Teteringen – en van daaruit langs de Bredasche Baan naar Sint Catharinadal, over Dongen, Kaatsheuvel en Sprang-Capelle naar het destijds belangrijke verwisselkantoor te Baardwijk (net voorbij Waalwijk). Daar kwam via de postritten op Gorinchem en verder op Alphen aan den Rijn de aansluiting met Holland tot stand.

Aan de geschiedenis van de 'Postdienst' in Oosterhout is in het begin de naam Chattrer, met enkele generaties, verbonden. De eerste was Nicolaas Chattrer (geboren 1749), van beroep postbode. Zijn zoon Willem wordt in 1818 vermeld als 'bode', in 1822 als 'postbode' en in 1823 als 'distributeur'. Het bijkantoor/distributiekantoor was gevestigd in wat nu Kerkstraat 19 is.

Omdat de Oosterhoutse bevolking niet tevreden was met de bediening door het distributiekantoor en er in 1837 zo veel vertraging bij de bezorging van brieven ontstond, gingen enkele ingezetenen zich bij de gouverneur van de provincie beklagen en vroegen zij om een postkantoor. Een ander bezwaar was dat voor elke ontvangen brief een bestelloon van 5 cent betaald moest worden. Op 27 februari 1840 stuurde de gemeenteraad een brief naar de gouverneur, waarin werd opgemerkt dat Oosterhout met 8.000 zielen toch meer aanspraak op een postkantoor kon maken dan Geertruidenberg dat wél een postkantoor had en slechts 1.800 zielen telde. Het antwoord was positief en bij Koninklijk Besluit 18 juni 1842 werd de oprichting van een postkantoor in Oosterhout bevolen. Nicolaas Chattrer werd tot directeur van het nieuwe postkantoor benoemd.

Hof van Holland

De distributiekantoren waren gevestigd in een of meer kamers van de woningen van de directeuren. Het adres bleef dus Kerkstraat 19, omdat Chattrer daar ook woonde. In 1851 werd P.J. Aalberse de nieuwe directeur. Hij huurde van G. van de Elshout, voor de prijs van 70 gulden per jaar, de bovenverdieping van het koffiehuis 'Hof van Holland', wat nu café Oud-Brabant aan de

POSTKANTOOR OOSTERHOUT

Interieur van het postkantoor aan de Arendstraat.

FOTO COLLECTIE HKO

Leijsenhoek is. Er was een aparte opgang naast het koffiehuis.

Op 1 december 1852 werd de Rijkstelegraafdienst geopend. Deze kantoren stonden los van de postkantoren en werden beheerd door telegrafisten die de titel van ‘Eerstaanwezende Ambtenaar’ voerden. Op 1 januari 1868 werd deze titel omgezet in directeur van het Rijkstelegraafkantoor. In Oosterhout werd op 1 december 1865 een Rijkstelegraafkantoor gevestigd; de Eerstaanwezende Ambtenaar was L.F. Canté.

Toegang

Bij Ministeriële Resolutie van 28 maart 1877 ontving de directeur van het postkantoor de opdracht om zijn collega van het telegraafkantoor toegang tot zijn kantoor te verlenen. Vanaf 1869 ging directeur Aalberse in gesprek met de burgemeester over een vestiging van een ‘vast postlokaal’ en vroeg om een geschikt pand aan het Rijk te verhuren; de

gemeente moest dit pand aankopen, maar zij vond de prijs veel te hoog. In 1875 gingen de onderhandelingen verder en op 24 februari 1877 werd ten overstaan van notaris A.E.A. Baron van Goltstein de schenkingsakte verleden, waarbij de gemeente Oosterhout kosteloos een gedeelte van een bouwterrein aan de Arendstraat, ter grootte van 6 aren en 38 centiaren, in eigendom kreeg. Voorwaarde was wel dat de gemeente de woningen op het terrein voor afbraak moest verkopen en binnen twee jaar een Post- en Telegraafkantoor moest bouwen. Op 10 april 1877 stelde de gemeente het terrein ‘om niet’ ter beschikking en op 14 augustus 1877 vond de aanbesteding plaats. Op 1 mei 1878 werd het nieuwe kantoor door de Post- en Telegraafdienst in gebruik genomen. J.F. Verbist werd de nieuwe directeur van beide diensten, tot 1897.

Op 15 januari 1905 was er een grote verbouwing in de Arendstraat: wachtkamer en kantoorruimte werden uitgebreid, aan de straatzijde kwamen kamers voor

POSTKANTOOR OOSTERHOUT

de ambtswoning, en er werd een kluis aangebracht. J.B. de Vos voerde de verbouwing uit.

In 1912 was het aantal interlokale telefoongesprekken opgelopen tot ruim tweeduizend. Er moest een aparte telefoonkamer komen om het 'telefoongeheim' te waarborgen. Na het einde van de Eerste Wereldoorlog werd het ruimtevraagstuk opnieuw in behandeling genomen. Men kwam nu uit bij een huis aan de Heuvel, dat tegelijk met nog vijf andere uit de nalatenschap van de weduwe H.M.T. van Weel, geboren Barones Van Oldeneel tot Oldenzeel, op 20 februari 1919 in veiling zou worden gebracht. Het pand ging echter naar ene Mertens, destijds hoofdagente der Nederlandsche Bank te Oosterhout. Onderhandse aankoop lukte niet. Wel had Mertens een perceel grond te koop aan de Heuvelstraat dat slechts 200 meter van het bestaande kantoor verwijderd was. Daarbij werd verondersteld dat het station van de spoorlijn Gorinchem-Breda in die buurt zou komen.

Depressie

Op 30 mei 1920 kwam de koop tot stand van een perceel grond met huis, tuin en erf, groot 1.855 are. In deze tijd waren er al de eerste tekenen van de economische depressie die in de 20' er en 30' er jaren hoogtij vierde. Ook in Oosterhout ging het economisch minder en dit betekende dat er werd afgezien van de bouw. Het terrein aan de Heuvelstraat werd tegen taxatieprijs aan het departement van Financiën overgedragen. Intussen was het aantal telefoonaansluitingen dusdanig toegenomen dat in 1918 een Rijkstelefoonnet werd opgericht. In 1935 werd de landelijke telefoondienst geautomatiseerd, wat betekende dat er vele gebouwen en gebouwtjes moesten komen, waarin de kostbare automatische apparatuur ondergebracht zou worden. Oosterhout werd aangewezen voor de vestiging van een zogenaamde knooppuntcentrale, waarvan de inrichting in 1941 was gepland. In 1938 werd de boedel van Mertens door de gemeente aangekocht en besloot de gemeenteraad 2.000 vierkante meter grond daaruit (met het huis) aan het Rijk te

verkopen met de bepaling dat daar het PTT-gebouw zou komen en dat de gevel van het gebouw in overeenstemming moest zijn met het karakter van de bebouwing rond de Heuvel. De voortgang werd echter verstoord door de Tweede Wereldoorlog. Het leegstaande huis van Mertens werd aan de gemeente verhuurd en als distributiekantoor gebruikt, de zolder van dit huis deed dienst als opslagplaats van telefoonmateriaal. Het pand aan de Arendstraat werd na de oorlog veel te klein en in 1950 diende de directeur een voorstel in voor verbouwing. Dit zou zo veel kosten met zich meebrengen, dat men koos voor de huisvesting op de hoek van de Heuvelstraat. Het telefoongebouw zou volgens planning klaar zijn op 1 januari 1952, de knooppuntcentrale zou in april/mei 1953 klaar zijn. In juni 1953 zou het pand van Mertens afgebroken worden en, volgens de plannen van 1939, werd eind 1955 het nieuwe kantoor in gebruik genomen. Het kantoor had een wachtkamer voor het publiek en vijf loketten. Achter de wachtkamer was een kantoorruimte met een royale kluis, en achter de kantoorruimte was de bestellerskamer. Ook waren nog enkele kleine vertrekken aanwezig, zoals een spreekkamer, archiefkamer, garderobe, toilet en keukentje. De ingang sluit de westzijde van de Heuvel af. Een plustiek van Niel Steenbergen verfraait het gebouw. De PTT-dienst komt daarin tot uitdrukking door een drietal menselijke figuren, te weten een telefoniste (rechts), een telegrafist (midden) en een postbesteller (links). Architect was A.A. van Hemert van de Rijksgebouwendienst. Het postkantoor is later nog gevestigd geweest aan de Havenweg 41 (voorsorteercentrum en postkantoor) en aan de Torenstraat 19 (alleen postkantoor). Nu is er een Post.NL aan de Kerkstraat 17 bij boekhandel Read, een businesspost aan de Fazantstraat 19 en een Post.NL Pakketpunt op Zuiderhout 9.

Bron - Aantekeningen omtrent de geschiedenis van de Post-, Telegraaf- en Telefoondienst te Oosterhout (sinds 1807) door A.W.P. Arts, inspecteur der PTT te 's-Hertogenbosch ter gelegenheid van de opening van het nieuwe Post en Telegraafgebouw te Oosterhout op 17 april 1957.

Café-restaurant Flora aan de Heuvel

Een Ansichtkaart van café-restaurant Flora van ergens halverwege de twintigste eeuw.

FOTO COLLECTIE HKO

Door Marie-Louise van Bijnen

HERBERG FLORA aan de Heuvel in Oosterhout bestond al in de negentiende eeuw. De vergunning werd toentertijd in eerste instantie verleend aan Leo Olislagers en later, in 1901, aan de 'firma Leo Olislagers'.

In 1932 ging de tapvergunning over op Christiaan F. Arnold Olislagers. Zijn kinderen waren 'kunstzinnig'. Zo was dochter Anna organiste – ze bespeelde het orgel van de naburige Heilig Hartkerk – en zijn zoon was een niet onverdienstelijke kunstschilder.

In 1935 ging de vergunning naar Arn. Schoenmakers en in 1937 naar Adriaan B. van Bekhoven-van Meer. Deze laatste speelde in de Tweede Wereldoorlog een rol als contactpersoon tussen onderduikers en het verzet. Zijn zoon Jos van Bekhoven nam de herberg, inmiddels een café-restaurant, van hem over.

In 1979 was er een fikse brand, die het café-restaurant in de as legde. Het duurde tot 1981 voor het pand herbouwd werd en A. Bouwman uit Drimmelen de nieuwe eigenaar werd. Tijdens carnaval stond er achter het café een grote tent in de Braak; dit was in de jaren tachtig.

Café-restaurant Flora Heuvel 3 in Oosterhout

In de negentiger jaren kwam de zaak in handen van John van Bokhoven die de aloude naam Flora veranderde in 'Rode Rozen uit Oosterhout'. Na een aantal jaren Stadscafé te zijn genoemd, heet het nu Pondok Makan Yati. Pondok makan is Indonesisch voor 'eethuis', en dat is precies wat het nu is: een Indonesisch restaurant.

Herinrichting Heuvel gevolgd door boek en film

RONDON DE HERINRICHTING van de Heuvel zijn diverse activiteiten gepland. In de gang van Arendshof 2 is in de maand oktober een expositie over de Heuvel te zien. Loop je van de ene kant de tentoonstelling tegemoet, dan kom je van alles te weten over de rijke historie van de Heuvel. Kom je van de andere kant, dan leer je meer over de ambachtelijke details die verwerkt zitten in de architectuur en het plein zelf. Later staan er nog een boek en een film over de Heuvel op stapel; die worden volgend jaar zomer verwacht. Daarnaast komt er nog een oproep via het platform doemee.oosterhout.nl om alle inwoners uit te nodigen hun verhaal over de Heuvel te delen. Samen vormen we zo het geheugen van Oosterhout!

De Heuvel met de stoomtram die op het punt staat linksaf te slaan.

Met deze QR-code is een wandeling over de Heuvel te zien met de nodige informatie, die in de loop van de tijd steeds verder wordt aangevuld.

Zie ook

<https://izi.travel/nl/4e29-herbeleef-de-heuvel/nl>

Een 'recentere' prentbriefkaart van de Heuvel: de rails zijn verdwenen, de stoomtram rijdt niet meer. Aan de auto's te zien dateert de foto van laat in de eerste helft van de twintigste eeuw.

Oosterhout blaast zijn partijtje

Door Jacob Jonker

DOOR DE EEUWEN HEEN is feest een belangrijk bestanddeel geweest van het Brabantse (bourgondische) leven. Feesten worden vanaf de middeleeuwen al gekoppeld aan belangrijke kerkelijke gebeurtenissen, zoals naamdagen van patroonheiligen, processies en bedevaarten, maar ook aan jaarmarkten.

Aanvankelijk is er in Oosterhout één jaarmarkt. In 1593 geeft Philips II, als hertog van Brabant, wegens de enorme verarming als gevolg van de Tachtigjarige Oorlog toestemming tot het houden van twee jaarmarkten. Later komt er zelfs nog een derde bij.

Tot ver in de 17e eeuw hebben deze feesten een volks karakter. De kluchten die in het kasteel voor de adel worden opgevoerd, zijn ook het amusement voor het gewone volk. De kermissen komen weer voort uit de jaarmarkten die veel publiek trekken.

Verplicht

Soms zijn feesten zelfs verplicht. Uit de gildebrief voor de Steenbakkerbazen uit 1585 lezen wij bijvoorbeeld dat tot onderhouden van de onderlinge vriendschap de leden verplicht zijn om eenmaal per jaar op de maandag na Driekoningen bijeen te komen. De gehuwden met hun vrouw maar zonder kinderen. De ongetrouwden met een eerbare jonge dochter of jongeman. Zij moeten samen 'in minzaamheid teren' (drinken). Wie niet komt opdagen moet wel zijn portie van de verteringen betalen. Ook een gebroken glas of fles moet meteen worden vergoed. Er mag die dag geen handel worden gedreven en je moet ook niet proberen om op die dag elkaars personeel af te pikken. De verplichte teerdag komt overigens in de meeste gildebrieven voor. In de gildebrief van het gilde St. Sebastiaan is zelfs over de uitwassen van een geslaagde teerdag nagedacht. Er staat vermeld: 'Soo wie meer bier stort (overgeeft) als hij met bijde sijne handen kan bedekken, verbeurt een stuiver.'

Na de Tachtigjarige Oorlog komen de openbare feesten in onze streken op een laag pitje te staan, omdat de openbare rol van de Katholieke Kerk is uitgespeeld. De aan de macht zijnde gereformeerde middenklasse is sterk verbonden met het calvinisme en predikt dus uitsluitend de soberheid. De gegoede katholieke burgers voelen daar niet veel voor en beginnen zich in eigen kring, binnenshuis, en onder elkaar te amuseren met bijvoorbeeld zang bij het klavecimbel.

Vrijheid van godsdienst

Omstreeks de Franse tijd breekt ook op het gebied van de feesten in Oosterhout een nieuwe tijd aan. De vrijheid van godsdienst maakt het ook voor de Rooms-Katholieke Kerk weer mogelijk om naar buiten te treden.

Zo worden in Dorst de belangrijkste feestdagen van het jaar weer gekoppeld aan de bedevaart die in de maand mei wordt gehouden ter gelegenheid van de verering van het relik van St. Marcoen. Van St. Marcoen gaat de roep uit dat deze het zogenaamde 'koningszeer', een ziekte van de halsklieren, kan genezen. Honderden bedevaartgangers bezoeken op de zondagen in mei Dorst. Vandaar de naam 'Meikes Dorst'. Vanwege de vele jongeren die aan de bedevaart deelnemen en er een partner opdoen wordt de naam in de volksmond al snel verbasterd tot 'Meiskes Dorst'. Het is er in de bloeitijd van de bedevaart zo druk dat 's morgens om zes uur het hele kerkplein al vol staat met pelgrims.

Den Hout wordt weer de bedevaartplaats voor de Heilige Cornelius, patroon voor de boerenstand en het hoornvee, maar die ook beschermt tegen krampen, vallende ziekte en zenuwziekten. Van heinde en verre komen de mensen jaarlijks op 16 september naar Den Hout.

De belangrijkste initiatiefnemer tot feesten in de 19e eeuw in Oosterhout is sociëteit 'De Eendragt'. Op 8 november 1841 komt een klein aantal personen van fortuin, naam en invloed bijeen in het logement van G.D. Sangster op de Heuvel. Aldaar wordt die avond

mee als het om feesten gaat

De Oosterhoutse kermis in 1992.

FOTO COLLECTIE HKO

sociëteit 'De Eendragt' opgericht. Een vriendschappelijke vereniging tot uitspanning en bevordering van gezellig verkeer. De meeste van deze feesten zijn echter alleen toegankelijk voor leden.

Sociëteitsgebouw

Aanvankelijk wordt in logement Sangster een zaal gehuurd, maar na enige omzwervingen wordt in 1843 een huis met een grote tuin aan de Kerkstraat in Oosterhout gekocht. Dit huis wordt tot 1935 gebruikt als sociëteitsgebouw.

In 1935 koopt kruidenier De Gruyter alle bezittingen van de sociëteit op en bouwt er een winkel. Boven de winkel wordt een accommodatie voor de sociëteit gebouwd die zij 25 jaar lang gratis mag gebruiken. Lid van de sociëteit wordt je niet zomaar. Je moest

wel tot de happy few van Oosterhout behoren. Vooral in het begin is een groot deel van de leden afkomstig uit de adelstand. Om toegelaten te worden als lid moet je eerst door de ballotage. Bij de stemming over de toelating van een bepaald persoon, krijgt ieder lid een witte boon. Die boon wordt vervolgens met de hand in een pijp gestoken, die uitkwam in een kastje met twee laatjes. Onzichtbaar voor de andere leden wordt de boon vervolgens in het rechter- of linkerlaatje gedeponereerd. Als alle leden gestemd hebben, worden de laatjes geopend. Is meer dan een derde van de boontjes in de linkerlade gedeponereerd, dan wordt de kandidaat niet toegelaten als lid. Het beheer van de financiën van de sociëteit blijkt een ramp. Regelmatig zijn er schulden die met kunstgrepen en verkopen worden geregeld. Pas in 1966, onder het voorzitterschap van J.A. Vermijs,

BRABANTSE FEESTCULTUUR

worden alle schulden gesaneerd.

Door verhoging van het lidmaatschapsgeld, en carnavalsbals, wijn- en bieravonden kan de kas weer worden gevuld.

Twee maal per week zijn de leden verplicht aanwezig in de sociëteit, die nagenoeg dag en nacht open is. Zij lezen daar hun krantje of spelen een partijtje biljart. Vanaf 1845 is handboogschieten ook mogelijk. In 1860 wordt een liedertafel opgericht voor de leden.

Aan de bittertafel gaan de gesprekken vooral over de plaatselijke politiek. We kunnen er, als we op de ledenlijst kijken, ook wel van uitgaan dat het plaatselijke bestuur toch voornamelijk in de sociëteit werden geregeld.

Weldadigheidsconcert

Behalve de feesten voor de eigen kring worden er in de inmiddels gereedgekomen tuin, waar nu 'De Schelp' staat, ook concerten gegeven. Zo wordt er in 1854 al een weldadigheidsconcert gegeven door het 2e regiment Dragonders. In 1855 wordt ook besloten om het jaarlijkse bal tijdens de kermis te vervangen door een concert in de tuin. Daarvoor wordt meestal een beroep gedaan op de harmonie uit Oosterhout die gaandeweg de organisatie krijgt van de muziekfestivals, waarbij naast harmonieën uit Dongen, Ginneken, Gilze, Hilvarenbeek, Raamsdonk en Kaatsheuvel ook militaire orkesten optreden. De tuin van de sociëteit staat daarbij steeds open voor het Oosterhoutse publiek, tegen een entreprijs voor een dame en een heer van fl 0,50 en voor de hele dag fl 0,75.

Voor de concerten heeft de sociëteit de beschikking over een verplaatsbare muziektempel, die in 1895 wordt vervangen door de huidige muziekschelp. Dit was nodig *'omdat de muziek anders niet goed tot zijn recht kwam'*.

Wind, regen en zon hinderden ook dikwijls een goede uitvoering. In 1904 komt er een einde aan de muziekuitsvoeringen. De harmonie moet haar vaste stek, de zaal van hotel 'De Harmonie' op de hoek Markt – St. Janstraat verlaten, omdat het hotel wordt verkocht. De harmonie komt in de concertzaal van 'Aurora' in hotel 'De

Koppelpaarden' terecht. Zij is verplicht om in dit hotel diverse uitvoeringen te geven, waardoor er geen tijd meer is om het muziekfeest in de tuin van de sociëteit te organiseren. De sociëteit besluit daarom in 1904 om op 10 juli van dat jaar een concert door het muziekkorps van de Schutterij uit Breda te laten geven.

Dragonders

De sociëteit biedt in de loop der tijden ook vaak onderdak aan officieren als er militairen voorbijkomen. Zo ook in 1853 als er tijdens de kermis een bal wordt georganiseerd voor de officieren van het 4e regiment Dragonders die in Oosterhout op oefening zijn. Zonder dames geen bal, dus wordt ook het Oosterhoutse vrouwvolk uitgenodigd.

In de Eerste Wereldoorlog is in Oosterhout een belangrijk hoofdkwartier van het Nederlandse leger gevestigd. Veertig officieren schrijven zich bij De Eendragt in als buitengewoon lid. Dat is financieel aantrekkelijk voor de sociëteit en er worden in de zomers dus ook wekelijks concerten gegeven in de tuin van de sociëteit door een militair symfonieorkest. De tuin wordt soms verlicht met twee- tot drieduizend lichten, zowel kaarslicht als elektrisch licht.

Zelfs koningin Wilhelmina komt op 17 mei 1916 kijken naar een van de wekelijkse concerten, waarbij ook officieren-leden aanwezig zijn. Zij is vol lof over het gebodene, een hoogtepunt in het bestaan van de sociëteit.

Duitse officieren

Soms is het bestuur van de sociëteit niet erg kieskeurig met de keus van officieren als buitengewoon lid. Op 19 juli 1940 wordt er een overeenkomst getroffen met de commandant van de Duitse militairen die Oosterhout hebben bezet. Die houdt in dat de Duitse officieren het middag- en avondmaal in de sociëteit kunnen gebruiken en dat de leden van de sociëteit ook met de Duitsers kunnen converseren. Er is zelfs een oproep van het bestuur aan de leden om dat ook te doen. De

Een troubadour luisterde veel feesten in vroegere eeuwen op.

voorzitter van de sociëteit schrijft in de notulen dat hij dit als een grote dag beschouwt. De op de Grebbeberg gesneuvelde Nederlandse militairen zijn op dat moment nog niet eens allemaal begraven. Gelukkig komt er aan deze naar collaboratie riekende toestand een einde. Dat ligt echter niet aan het bestuur. De Duitse militairen die hier gelegerd zijn, worden in oktober 1940 vervangen door een andere militair onderdeel, waarvan de officieren niet meer dan *fl* 1,20 per dag willen betalen in plaats van de *fl* 2,00 die hun voorgangers betaalden. Dat is nog juist op tijd, anders had het bestuur misschien ook nog de oktoberfeesten voor de Duitsers, de nieuwe vrienden van de sociëteit, georganiseerd. Nu hebben we er meer dan zestig jaar op moeten wachten, voordat de directie van hotel Het Zonneke aan de Zandheuvel deze feesten voor alle Oosterhouters organiseerde.

Gilde

Een naam die ook steeds weer opduikt bij de zoektocht naar de geschiedenis van de feesten in Oosterhout, is die van het Koninklijk gilde St. Sebastiaan. Een handboogschutterij, opgericht in 1750. In de loop der tijden wordt door het gilde regelmatig een schietconкурс ingericht. Zo nemen op 18 augustus 1875 wel 38 handbooggezelschappen uit de omgeving deel aan een concours.

Voorafgaand aan dit concours wordt er een optocht door de stad gehouden. De wedstrijden zelf worden gehouden in de tuin van J. Princee in de Rulstraat. Het concours wordt muzikaal opgeluisterd door de Koninklijke Harmonie. De eerste prijs wordt behaald door 'Pas buiten' uit Roosendaal. De gouden medaille wordt overhandigd door de legendarische president van St. Sebastiaan, W. Laerbuch, die in 1925, op 90-jarige leeftijd, nog steeds president van het gilde is.

In 1890 is er alweer een feest. De schutterij bestaat dan 140 jaar. Dit gebeuren brengt negentig handbooggezelschappen op de been. Daarnaast doen ook nog vier kruisboogverenigingen mee. Maar er zijn ook branchevreemde deelnemers. Zoals broodbakkerijgilde 'Saint Honore', acht kegelverenigingen en twee toneelverenigingen. Wat die er nou bij deden? Het meedoen was kennelijk belangrijker dan het winnen.

Prins van Oranje

Eregast op het feest is de Prins van Oranje, die om half vijf 's middags met zijn gevolg arriveert bij de doelen van St. Sebastiaan. Verder is er een receptie, een bal champêtre en vuurwerk. In 1925, bij het 175-jarig bestaan, doet men het nog eens dunnetjes over. Nu ook met vendelzwaaien op de Heuvel en dansen in de tuin van De Koppel- paarden.

Veel eerder, in 1750, wordt de gewapende macht van Oosterhout door de schout opgetrommeld om een feest op te luisteren. Zo wordt op de zesde van de herfstmaand 1737 prins Willem Karel Hendrik Friso van Oranje in Oosterhout verwacht. Voor de plechtige ontvangst moeten drie compagnieën burgers met slaande trom en vliegende vaandels opdraven en het schuttersgilde uit die tijd moet een wedstrijd organiseren in schieten op de vogel in de Doelen om de prins te amuseren.

Sponsors zijn er ook al. Voor de aankoop van een piano om met kleine ensembles te kunnen musiceren, leent de Harmonie halverwege de 19e eeuw geld van Benjamin van Ochten, bewoner van slotje Borsselle en gewezen militair die in Indië tot grote rijkdom was gekomen. De lening wordt met *fl* 10,- per jaar afgelost.

De He

Auto's werden ook halverwege de vorige eeuw al op de Heuvel gestald. Niet netjes in slagorde, nee, gewoon lekker kris-kras door elkaar. Maar er waren dan ook nog niet zo heel veel automobielen.

FOTO COLLECTIE HKO

euvel

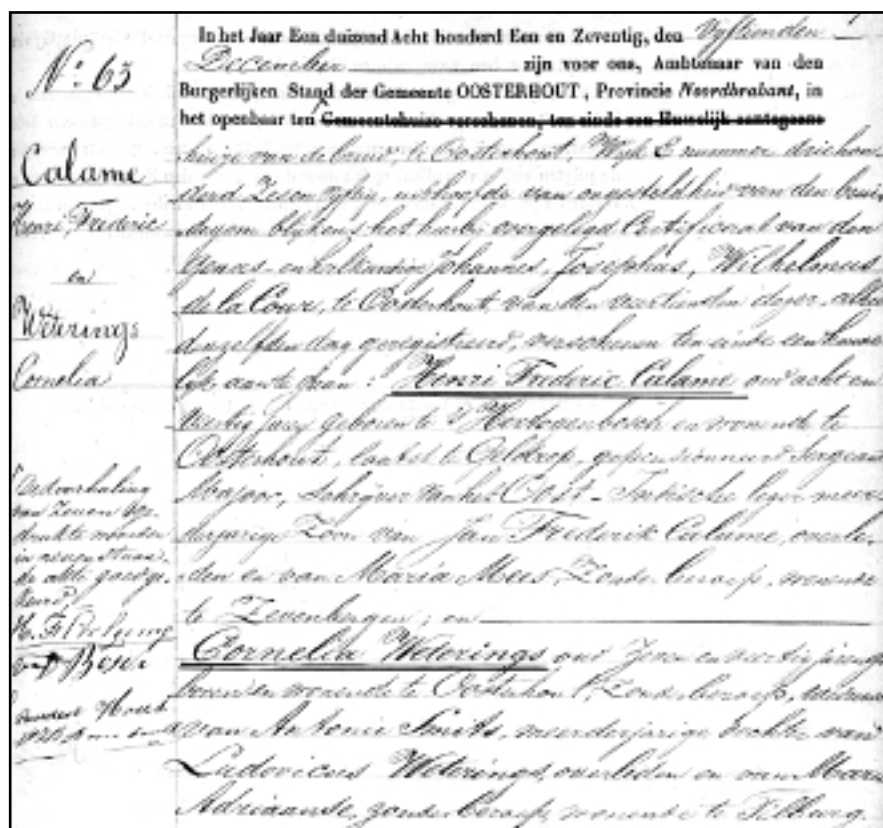

HUWELIJKSFORMALITEITEN

In het gemeentehuis of thuis?

Alternatieve trouwlocaties zijn tegenwoordig in zwang, maar in vroegere tijden was het gebruikelijk dat bruid en bruidegom naar het gemeentehuis kwamen voor het burgerlijk huwelijk. En toch waren er uitzonderingen. Daarover gaat deel 8 van de serie **Huwelijksformaliteiten**.

Door Simon Burggraaf

Huwelijk Calame-Weterings, 1871.

Henri Frederic Calame wordt op 07-01-1823 geboren in 's-Hertogenbosch. De vader is Jan Frederik Calame, korporaal bij het regiment Zwitsers no 29. De moeder heet Maria Mees en is naaister en waschter. Ze wonen in de Vugterstraat, wijk H, op nummer 312.

In het bevolkingsregister wordt later vermeld, dat vader uit Zwitserland komt en protestant is; moeder is geboren in 's-Gravenhage en is rooms-katholiek. Oudste kind Henri is protestant, de rest van de kinderen is katholiek.

Gepensioneerd

Deze Henri Frederic Calame is dus in 1871 48 jaar oud en staat dan te boek als gepensioneerd sergeant-majoor schrijver van het Oost-Indische leger. Hij wil trouwen met Cornelia Weterings, 47 jaar oud, geboren 18-11-1824 in Oosterhout, dochter

van Ludovicus Weterings en Maria Adriaanse. Zij is eerder getrouwd geweest met Antonie Smits. Dat echtpaar kreeg zeven kinderen, waarvan de jongste in 1871 pas 10 jaar oud is. Zij is nu weduwe. Het huwelijk wordt in Oosterhout gesloten op 15-12-1871. Maar in de huwelijksakte (1871 no 63) wordt in de eerste regels al meteen iets doorgestreept: 'In het jaar Een duizend Acht honderd Een en Zeventig, den vijftienden December zijn voor ons, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente OOSTERHOUT, Provincie Noordbrabant in het openbaar ten Gemeentehuize verschenen, ten einde een Huwelijk aan te gaan huize van de bruid te Oosterhout, Wijk E nummer driehonderd zes en vijftig (...) verschenen, ten einde een huwelijk aan te gaan: Henri Frederic Calame (...) en Cornelia Weterings ...' Het huwelijk wordt dus niet op het gemeentehuis

HUWELIJKSFORMALITEITEN

Geneeskundige Verklaring.

De ondergetekende Genees- en Heelkundige J. W. de la Cour verklaart, dat Calame, Henric, Frederik, woonende te Oosterhout, gepensionoord Bergcaut Majoor van het Oost-Indisch Leger, Lydende is aan: Remitterende Galkoorts; waardoor het hem onmogelijk is, zich ter voltrekking van zijn huwelijk met Cornelia Weterings naar het gemeentehuis te begeven.

Oosterhout 14 Decr. 1871.

J. W. de la Cour

De geneeskundige verklaring, die verklaart dat Calame aan 'remitterende galkoorts' lijdt, 1871.

gesloten, maar in het ouderlijk huis van de bruid. Maar in 1871 is er nog geen sprake van alternatieve trouwlocaties. De reden wordt ook in de akte genoemd: '... uit hoofde van ongesteldheid van den bruidegom, blijkens het hierbij overgelegd Certificaat van den Genees- en heelkundige Johannes Josephus Wilhelmus de la Cour te Oosterhout, van den veertienden dezer, alhier den zelfden dag geregistreerd ...'

Tussenkop

Dat certificaat zou dan dus bij de huwelijksbijlagen terug te vinden zijn. En inderdaad: de genees- en heelkundige verklaart dat Henri Frederic Calame lijdende is aan 'remitterende galkoorts, waardoor het hem onmogelijk is zich ter voltrekking van zijn huwelijk met Cornelia Weterings naar het gemeentehuis te begeven'. De geneeskundige

Tijdsperke	Dagtekening en Jaar der Inlijping	FAMILIENAAM (Wachnamen der Vrouw)	VOORNAAM (Vóór getrouwd)	Dagtekening en Jaar der Scheiding	Ouderlijke toestemming	Dagtekening en Jaar der Scheiding	Ouderlijke toestemming	Burgelijke stand	
								1	2
		Calame	Henric Frederik						
		Weterings	Cornelia						

Uit het bevolkingsregister: Calame-Weterings-Smits.

verklaring werd uitgeschreven op de dag voor het huwelijk. Na het huwelijk vestigt het paar zich aanvankelijk in Oosterhout, later ook in Oisterwijk, Hilvarenbeek en Tilburg. Twee kinderen uit het eerdere huwelijk van Cornelia met Antonie Smits wonen dan bij hen in: Adrianus Smits, geboren 12-09-1857, en Cornelia Smits, geboren 19-01-1861. Henri overlijdt op 20-03-1890 in St. Michielsgestel (67 jaar oud). Degenen die het overlijden komen aangeven bij de burgerlijke stand, weten maar weinig over Henri te vertellen. Cornelia Weterings en de ouders van Henri worden in de akte niet genoemd. De overlijdensakte van Cornelia heb ik (nog) niet gevonden.

In het jaar achttien honderd negentig, den een en twintigsten der maand Maart zijn voor ons Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente St. Michiels-Gestel provincie Noordbrabant verschenen:

Guardest van den Sauganberg
oud twee en zestig jaren, van beroep Klompensmakker woonende te St. Michiels-Gestel en Fransje van Aegelen
oud acht en zestig jaren, van beroep Smid
woonende te St. Michiels-Gestel geen bloedverwanten van den overledene, die verklaren verzogte te doen, dat by den secretaris van den kerkeraad achttien honderd negentig, een huwelijks akte des overledenen binnen deze gemeente overleden is Henric Frederic Calame

oud twee en zestig jaren
gepensionoord Bergcaut geboren te St. Hartogenbosch en woonende te St. Michiels-Gestel, die verklaart dat overledene zijn den overledene te kennen.

De Ambtenaar van den Burgerlijken Stand voornoemd,
J. van Aegelen Postwachter

De overlijdensakte van Henri Frederic Calame, 1890.

TENTOONSTELLING WIM VERMEEREN

Expositie Wim Vermeeren in De Bussel

Door Nico Bekers

WERK VAN WIM VERMEEREN uit Oosterhout is vanaf vrijdag 15 oktober te zien in de foyer van Theater de Bussel. Daar wordt een expositie gehouden van de fotoschilderijen, die Vermeeren in de loop van zijn vijftigjarige carrière heeft gemaakt. Ook zijn enkele van zijn comtoiseklokken te zien. Vermeeren was jarenlang fotograaf van Het Weekblad en Het Kanton in Oosterhout en heeft als zodanig zijn sporen verdiend.

Tijdens de tentoonstelling is ook Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout aanwezig. Leden promoten de heemkundekring met een overzicht van de bladen en de boeken die de kring heeft uitgegeven. De werkgroepen archeologie en genealogie van de kring zijn ook vertegenwoordigd. De laatste groep presenteert de stamboom van de familie Vermeeren.

De tentoonstelling loopt van 15 oktober tot en met 4 november en is te bezoeken van 10.00 tot 17.00 uur in de foyer van De Bussel. Op zondag is de expositie te zien van 13.00 tot 17.00 uur. U bent van harte welkom.

georganiseerd en mogelijk gemaakt door:
HEEMKUNDEKRING
DE HEERLIJKHEID OOSTERHOUT

locatie:
Theater
de Bussel

Heemkundekring zoekt vrijwilligers

Wie wil de heemkundekring helpen tijdens de tentoonstelling over Wim Vermeeren, 's ochtends van 10.00 tot 13.30 en 's middags van 13.30 tot 17.00 uur. De bedoeling is dat u het aantal bezoekers bijhoudt, vragen van bezoekers beantwoordt, en boeken van Wim Vermeeren en de heemkundekring aan de man brengt. Het zou fijn zijn als we er tijdens de tentoonstelling leden bij krijgen en dat hun gegevens genoteerd worden.

Er heeft zich al een aantal vrijwilligers gemeld, maar we kunnen nog veel meer mensen gebruiken. Wilt u helpen, stuur dan een e-mail naar najbekers@casema.nl en vermeld daarbij welke dagen en tijden uw voorkeur hebben. Bellen kan natuurlijk ook: 0162-432403. Vrijwilligers zijn donderdag 14 oktober om 15.30 uur welkom om de expositie te bekijken en geïnformeerd te worden over wat zij tijdens de tentoonstelling moeten doen.

Zijn het nou fietsenrekken of zitbanken?

Door Paula Pols

DE VERWARRING is compleet in 2003. De Markt in Oosterhout heeft een opknapbeurt gekregen en er staan ineens knaloranje lantaarnpalen en dito ronde gevallen van metalen staven op het plein. Je kan erop zitten, maar het is ook heel handig om er je fiets in te stallen. Oosterhouters zijn een pragmatisch volkje: ze gebruiken ze voor beide doeleinden. De een gaat erop zitten, de ander rijdt het voorwiel van zijn of haar fiets erin.

Ans Vermijs houdt het op fietsenrekken. Maar, schrijft ze: "Ze werden meer als bankje gebruikt dan als fietsenrek."

Helaas fout, Ans, ze waren toch écht bedoeld als bankjes om op te zitten.

Jos Trommelen weet het ook niet precies, maar hij houdt de optie zitbank wel open: "Dit object

bevond zich op de Markt in Oosterhout, schuin voor de zij-ingang van de basiliek. Het is alweer even verdwenen. Wat het precies was, weet ik niet. Een kunstwerk? Het werd, zoals op de foto te zien is, gebruikt als fietsenrek, maar wellicht was dat cultuurbarbarij... Of was het een zitbank? Ook niet erg waarschijnlijk met die smalle stangen. Als je daar met je vel tussen zou komen... Niet echt aangenaam. Dus wellicht toch een kunstwerk." Helaas geen winnaar dus dit keer: het tientje blijft in de prijzenpot. Overigens waren de bankjes - want het waren er meerdere - en lantaarnpalen geen lang leven beschoren. Na enkele jaren werden ze weer weggehaald.

Wilt u ook kans maken op de Wie Wat Waar?!-prijs van 10 euro, laat ons dan weten wie u ziet op de foto hiernaast en waar de foto genomen is. Vertel zo veel mogelijk over deze persoon en stuur uw oplossing naar hkoosterhout@gmail.com onder vermelding van uw naam en bankrekeningnummer. Wie weet bent u de volgende keer de gelukkige winnaar!

Het spookt in slotje Brakestein!

Wie loopt er in het holst van de nacht rond in de tuin van Slotje Brakestein? En wat is het verhaal achter deze geestesverschijning? U leest er alles over in de zesde aflevering van de Oosterhoutse stadswandeling, waarin Jacob Jonker vertelt over 'het spook van Brakestein'.

Door Paula Pols

Menig Oosterhouts echtpaar is zijn huwelijk begonnen in Slotje Limburg, toen dit nog het stadhuis van Oosterhout was (van 1940 tot 1980). Het slotje heeft een hele reeks van eigenaren gehad, tot het in 1875 klooster wordt. De nieuwe bewoners zijn de nonnen van het Magdalenenconvent uit Czarnowanz in het toenmalige Opper-Silezië. Lang blijven ze niet. In 1879 wordt het slotje weer verkocht en doorverhuurd aan Franse redemptoristen, maar ook zij blijven niet lang hangen in het Oosterhoutse. In 1882 zijn de redemptoristen alweer vertrokken. In de Eerste Wereldoorlog doet het slotje dienst als hoofdkwartier van de commandant van het veldleger, luitenant-generaal W.H. van Terwisga. Daarna wordt het slotje verbouwd tot stadhuis. In 1980 wordt het verkocht aan Oranjewoud bv, die het in 2012 weer doorverkoopt aan de firma De Haan Minerale Oliën bv, die er tot nog toe haar hoofdkantoor heeft.

Luiken

We lopen verder door de Ridderstraat, richting Slotje Brakestein, dat nog niet zo heel lang geleden grondig is gerestaureerd en opgeknapt. Jacob wijst op de luiken aan weerszijden van de trap die naar de voordeur van het slotje leidt.

“Daar zitten geen ramen achter”, vertelt hij. “Dat had te maken met de belasting, waarvan de hoogte mede werd bepaald door het aantal ramen in een pand. Hoe meer ramen, hoe meer belasting je moest betalen.”

We lopen door naar het park dat ooit de privé-tuin van Slotje Brakestein was.

Een oude tekening van Slotje Brakestein. Het uitstulpsel aan de buitenmuur is 'het gemak', ofwel het toilet.

“Ken je het verhaal van het spook van Slotje Brakestein?”, vraagt Jacob.

Nee, daar heb ik nog nooit van gehoord, maar ik popel om dit, naar alle waarschijnlijkheid spannende verhaal te horen.

Bloemen

Jacob vertelt: “Slotje Brakestein werd in de eerste helft van de negentiende eeuw, vanaf ongeveer 1815, bewoond door burgemeester Hallungius en zijn vrouw. Toen de burgemeester overleed, bleef zijn weduwe op slotje Brakestein wonen, tot ook zij uiteindelijk stierf. In het slotje kwamen vervolgens de baronnen van Oldeneel tot Oldenzeel te wonen. Op zolder vonden zij een doosje met de laatste, door mevrouw Hallungius zelf geplukte bloemen. Die bloemen lagen al jaren op zolder en waren helemaal verdroogd, maar mensen waren in die tijd nog behoorlijk bijgelovig en durfden ze niet weg te gooien. Tot de laatste generatie Oldeneel de bloemen toch maar in het vuilnisvat gooide. Vanaf die tijd zagen de bewoners af en toe een vrouwenfiguur in de tuin lopen, op zoek naar de bloemen, die ze kwijt was geraakt.”

STADSWANDELING OOSTERHOUT

De overleden vrouw van burgemeester Hallungius zoekt de laatste bloemen die zij geplukt heeft in de tuin van Slotje Brakestein. Ziet u haar ook?

FOTO'S COLLECTIE HKO

Om daar lachend aan toe te voegen: “Bezoekers van café Jansen en Jansen zagen haar ook weleens lopen in de tuin, maar die hadden vast meer gedronken dan goed voor ze was.”

Slotje Brakestein is overigens een van de oudste slotjes van Oosterhout en had, net als slotje Limburg, een slotgracht, die burgemeester Hallungius deels liet dempen. De vijver naast het slotje is het enige wat nog rest van de oorspronkelijke slotgracht.

Koetshuis

Uiteindelijk verkocht de douairière barones van Oldeneel tot Oldenzeel slotje Brakestein in 1978 aan Gert Jan Schriek en zijn vrouw Els, die er samen een restaurant van maakten. In 1985 werd het slotje en het koetshuis tegenover de hoofdingang van het slotje als eigendom gesplitst. In het koetshuis werd een restaurant gevestigd en het slotje werd in gebruik genomen als bedrijfshuisvesting.

In het park bij Slotje Brakestein heeft ooit het Slotje Spijtenburg gestaan. Jacob weet precies waar deze plek is, maar er is nog maar weinig dat aan het gebouw herinnert. Hooguit een waterpartij, waarin je met een beetje fantasie nog een ‘slotgracht’ zou kunnen herkennen. Een informatiebord bij deze plek vertelt over de geschiedenis van het Slotje Spijtenburg en toont een tekening zoals het slotje er ooit moet hebben uitgezien. Jacob kent de tekening goed; hij heeft hem zelf gemaakt.

In 1821 werd de grond van slotje Spijtenburg bij de grond van Brakestein getrokken en werd Slotje Spijtenburg, dat toen al zeer bouwvallig was, afgebroken.

Hoo-manneke

We kuieren verder door het parkje en bekijken de wonderlijke ‘steen’ die onder het bruggetje in het park hangt.

“Dat is een kunstwerk gemaakt door wijlen Piet Hohmann”, weet Jacob te vertellen.

Het kunstwerk heet het ‘Hoo-manneke’, weet ik dan weer te vertellen. Park Brakestein werd in 2012, na een grondige opknapbeurt, opgeleverd. Ter gelegenheid daarvan heeft Piet Hohmann het Hoo-manneke aan de gemeente geschonken. Het park van Slotje Brakestein lag er tot aan de renovatie jarenlang zwaar verwaarloosd bij en was niet of nauwelijks te betreden. Het toegangshek op de hoek van de Ridderstraat en de Keiweg was permanent dicht en het park zelf was compleet overwoekerd. Wat een enorm verschil met het huidige park, waar nu veel wandelaars gebruik van maken en waar het goed toeven is.

We concluderen dat de vijf slotjes – ooit waren het er zeven – tot Oosterhouts belangrijkste erfgoed horen. De Slotjes Borssele, Beveren, Limburg en Brakestein maken van de Ridderstraat een van de mooiste straten van de stad. Slotje De Blauwe Camer (Catharinadal) ligt aan de Kloosterdreef, in de Heilige Driehoek. Slotje Spijtenburg is verdwenen en ook het laatste slotje, Tolloijzen, bestaat helaas niet meer. We weten inmiddels wel waar Slotje Tolloijzen heeft gestaan: in de tuin op de hoek van de Leijensstraat en de Vijfhuizen, tegenover het Geelhuis.

Gerecycled papier valt goed bij de lezers

Van de redactie

Het gerecyclede papier waarop de vorige Heerlijkheid is gedrukt, valt goed bij de lezers, die ons louter positieve geluiden toestuurd.

Een greep uit de reacties:

“Ik vond de oude versie te glimmend en van onnodig dik papier, dus te luxe en ik ben helemaal happy met deze versie op gerecycled papier”, schrijft Louis Pols.

“Het blad leest aangenaam. Het papier blinkt wat minder en dat is fijn”, vindt Jeanne Huijben.

Wim den Dekker: “De kwaliteit van het gerecycled papier is goed te noemen, het doet geen afbreuk aan het blad.”

“Met plezier weer de editie van jullie periodiek

gelezen. Het gerecycled papier leest prima, spiegelt niet en voelt prima aan. Mijn idee: ‘Houden zo!’ Een mooie bijdrage aan verduurzamen!”, laat Marjan Horn weten.

“Op de vraag of de milieuvriendelijke uitvoering van het blad aan mijn verwachtingen voldoet, kan ik ronduit bevestigend antwoorden. Fijn dat onze heemkundevereniging ook haar bijdrage levert aan duurzaamheid. (...) Voor nu in ieder geval bedankt voor deze stap voor de generaties na ons”, aldus Jos Trommelen.

We zijn blij met deze reacties, maar we gaan niet over één nacht ijs. Deze Heerlijkheid is gedrukt op een andere soort gerecycled papier, zodat we vergelijkingsmateriaal hebben. Dat het gerecyclede papier een blijvertje is, mag wel duidelijk zijn.

Paul van Dijk overleden

Op 5 juli j.l. is Paul van Dijk, oud-voorzitter van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout, op 58-jarige leeftijd

overleden. Hij leed al enige tijd aan leukemie. Van Dijk hanteerde de voorzittershamer bij de heemkundekring van 2008 tot 2010. Martin van Halderen, eveneens oud-voorzitter van de heemkundekring, kan zich Van Dijk nog goed herinneren: “Paul van Dijk was was een man van de precisie, iemand die alles altijd heel secuur bijhield.”

In het dagelijks leven was Van Dijk adviseur Strategie Water en Omgeving bij Waterschap De Dommel. Op de website van De Dommel noemt het waterschap hem ‘een visionair, strateeg en ontdekker in de planvorming en samenwerking in de leefomgeving’.

(ADVERTENTIE)

Damweg 7 | 4905 BS | Oosterhout
06 - 138 025 85 | 0162 - 451 852
www.tuincentrumoosterhout.nl
info@tuincentrumoosterhout.nl

(ADVERTENTIE)

Stichting Brabants Museum
Oud Oosterhout

Terug in de tijd
Hoe woonde, leefde
en werkte de mens
rond 1900

Miniaturenpark
en Museum
Woonkamer
Ambachten
Roomse Hoek
Schooltje
Drukkerij
Vitines

www.brabantsmuseumoudoosterhout.nl
info@brabantsmuseumoudoosterhout.nl
Telefoon: 0162-426815
Bredaseweg 129, 4904 SB Oosterhout

Nieuw tuinkamer
voor uw rustmoment
Parkeren gratis
robotvriendelijk

De revolutie van de gasverlichting

Door Frans van Wanrooij

Onderstaand artikel, over de komst van gasverlichting in Oosterhout, is afkomstig uit het Weekblad voor Oosterhout en Omstreken, uitgave oktober 1860.

Het weekblad maakte zelfs een ‘extra nummer’ voor de introductie van het gaslicht.

‘Het Gaslicht, reeds vele jaren het voorregt der grootere steden, zal ook voortaan onze straten, huizen en fabrieken verlichten.’

‘Oosterhout viert heden feest! Jubelend beweegt zich de volksmassa door de straten. Bijna alle gebouwen zijn door het uitsteken der vaderlandsche driekleur in feestelijk gewaad gedost. Inwoner en vreemdeling allen deelen in de algemeene vreugde. Geen wonder ook, want deze dag zet aan onze stad nieuwen luister bij, doet haar weder eene schrede voorwaarts streven op de baan des vooruitgangs en moet dus voor ieder weldenkend ingezetenen een ware vreugdedag zijn.

Het lang verbeide oogenblik is dan eindelijk genaderd! Het Gaslicht, reeds vele jaren het voorregt der grootere steden, zal ook voortaan onze straten, huizen, fabrieken, enz. verlichten. Wij achten het onnoodig de goede hoedanigheden van het nieuw ontstoken licht op te sommen, en stellen ons alleen ten doel om van onze belangstelling te doen blijken in eene zaak, waaraan ieder die de belangen der stad zijner inwoning ter harte gaan, moet deelnemen; ja, wij jubelen gaarne mede, en wenschen het onze bij te brengen aan eene feestviering welke van vooruitgang getuigt; vooruitgang zij immer onze leus! Voorwaarts met den stroom, of men komt tot stilstand, en stilstand is achteruitgang. Het strekt ons tot genoegden den vooruitgang welke in de laatste jaren in deze stad valt op te merken, te mogen toeschrijven aan de goede zorgen van het

Gemeentebestuur, hetwelk zich immer beijvert het welzijn der ingezetenen te bevorderen en alles aanwendt om handel, nijverheid en landbouw te doen bloeijen, waarvoor het dan ook bij deze gelegenheid, namens alle ingezetenen, openlijk onze hartelijke dank wordt toegebracht. — Dank zij ook gebracht aan het Muziek-Gezelschap ‘de Harmonie’, dat zoo welwillend zijne diensten heeft willen verleen tot veraangenaming van ons feest; dank aan den Ondernemer der Gas-Verlichting, die zeer veel heeft bijgedragen tot opluistering der feestviering; dank aan de Commissie tot regeling der volksfeesten, voor hare moeite en zorgen daaraan besteed; dank eindelijk aan ieder, die bijgedragen heeft om dezen dag luister bij te zetten. Ten slotte uiten wij den wensch, dat onze stad steeds in bloei en welvaart moge toenemen, dat het Gemeentebestuur met denzelfden ijver de belangen der ingezetenen blijve behartigen, dat handel, nijverheid en landbouw gedurig mogen vermeerderen, en dat het pas ontstoken Gaslicht, als het ideaal van hooger licht, meer veredeling des harten, meer beschaving van den menschelijken geest zal voortbrengen.’

OOSTERHOUT, 15 October 1860
De Redactie

Schuren in alle soorten en maten

Geen boerderij zonder een schuur erbij. Waartoe dienden al die schuren en hoe zagen ze eruit? In de vijfde aflevering van de serie ‘Om en nabij de Boerderij’ kunt u lezen wat voor schuren en stallen er waren en waar ze voor gebruikt werden.

Door Christ Buiks

Hoefsmid Kanters is bezig met het paard van Tom Loonen in de hoefstal aan Provincialeweg 40.

FOTO COLLECTIE HKO

PAARDEN konden niet zo goed tegen de bedompte lucht in een koeienstal. Daarom stonden ze vaak in de schuur of in een aparte paardenstal, waarvan we de oudste vermelding aantreffen in 1640: den peerstal, op Oosteind (R295, f55). In 1646 wordt onder Middelwijk een peertstalle genoemd (R300, f31) en in 1760 eentje op Leisen: de paardestal (R322, f122).

Zeer zeldzaam waren in Oosterhout duifhuizen. Een dergelijke voorziening kwam voor bij grotere boerderijen: de duiven werden gegeten en de mest was zeer welkom, vooral als de duiven hun voedsel haalden op andermans grond. Een hoeve op Seters bezat een duifhuys dat in de boomgaard stond (R276, f55v). Verder was er in de 16e eeuw een duifhuis bij het slotje Beveren. Volgens verordeningen van de Staten-Generaal uit 1699 en 1751 moest men minstens 4 bunder grond onder de ploeg hebben om een duifhuis te mogen oprichten ³⁵.

Bakhuizen ³⁶ moesten op veilige afstand van hoofdgebouw en schuur staan om brand in de met riet of stro gedekte gebouwen te voorkomen. Soms echter was er binnenshuis een oven waarin het

brood gebakken werd. Een bakhuis vinden we voor het eerst in 1455: bachuys in Middelwijk (R257, f55). Volgende vermeldingen dateren uit resp. 1483: backhuys in Middelwijk (R260, f119v), en uit 1562: bachuys op Steenoven (R276, f64). In het jaar 1646 is er zelfs sprake van een bakkamer: backkamer in Middelwijk (R300, f31). Was dat een kamer binnen de boerderij zelf?

In 1553 werd een bakhuis als woning gebruikt: Barbara, weduwe Heyman Willem Wylten verkoopt een stede. ‘Barbara zal mogen behouden haer wooninge int backhuys en dat repareren tot haren belieften’ (R273, f104).

Secreet

Van een secreet horen we alleen bij burgerhuizen iets en dan nog zeer zelden. De oudste vermelding van een dergelijk huiske komt uit 1610: ‘Een huys wesende wooningen met tsecreethuys en erffenisse daeraen behoorende’ (R292, f70). En vervolgens in 1688: ‘Secreet oft kackhuys is slechts met gedoogen gesteld op derve van Anthony Metsers’ (R310, f7v).

OM EN NABIJ DE BOERDERIJ

Een van de vele Vlaamse schuren die in Oosterhout gesloopt zijn. Deze schuur hoorde bij de boerderij van Van Bavel aan de Kruisstraat 4. In deze opname uit 1963 is door het al gedeeltelijk weggehaalde rieten dak een stuk van het gebint te zien.

FOTO COLLECTIE HKO / G. BUIKS

Veruit het grootste en belangrijkste gebouw op het erf was de schuur. Dit bouwwerk bestond meestal uit drie beuken: de doorrit (= dorsvloer) die in de lengterichting van de schuur lag, aan weerskanten afgesloten met deuren, daarnaast een reeks tasruimten 'gebinten' naast elkaar, gescheiden door de staanders van de gebinten, en tenslotte het kleinste deel: de afhang of oversteek, ook wel uylaet of uylhoek genoemd, onder het lage dak. De oudste vermelding van een uilaet komt uit 1589: Een gebynt in de schuere mette vuylaet (R289, f104v).

Uilaard

In 1678 spreekt men van een schure metten oversteek (R308, f142). In 1684 horen we van een 'uijlhoeck ofte affhanck' in de Groenstraat (R309, f11). Een uilaard wordt wel omschreven als: 'secundaire bergruimte, in de schuur, buiten onder een afdak of op zolder. In alle gevallen schijnt hij zich te bevinden onder het laagste gedeelte van het schuine dak of onder een afdak'³⁷. Volgens Goossenaerts is het een ruimte tussen de tassen en de lage buitenmuur, dienend tot opberging van het alaam (gereedschap)³⁸. In Vlaanderen komt het woord al in 1475 voor, te Zellik: huylate³⁹. Een uilaard diende voor berging van gereedschap⁴⁰; een

uilaard lag buiten de stijlen, onder het schuine dak van de schuur⁴¹.

De oudste vermelding van een schuur uit het Oosterhoutse dateert uit 1443: schuere (R256, f40). In het jaar 1489 wordt op Steelhoven een schuer mette erve ende oeseldrop genoemd (R261, f76v). In 1494 wordt op Den Hout een 'rogschuer' vermeld (SAB,Afd.II-36, N20).

De oversteek is het deel van het dak dat buiten de wanden van de schuur uitsteekt. Dit deel moest behoorlijk groot zijn om ervoor te zorgen dat de opspattende regendruppels niet tegen de met leem bestreken wanden zouden komen, want dan zou de leem zacht worden en loslaten. In een enkel geval horen we van twee schuren bij een boerderij, namelijk bij het slotje Bersselaar, waar in 1681 twee schuieren vermeld worden (R308, f263).

Gebinten

De schuur bestond altijd uit diverse gebinten, die bij de bouw van een schuur op de grond in elkaar werden gezet en vervolgens overeind werden getrokken.

Verwarrend is het feit, dat een gebint zowel een aan elkaar vastgehecht stel balken kon zijn als de tasruimte tussen twee van die gebinten.

OM EN NABIJ DE BOERDERIJ

Soms wordt bij belasting met een erfpacht gestipuleerd hoe groot een gebouw moest worden, zoals in 1459: 'Adryaen Giel Gielen reikt een erfpacht uit op de helft van 18 lop. erfs met een huysse van 4 gebonde dat hy daer op setten sal' (R257, f140). Men spreekt ook wel eens over een huis van X gebinten, zoals in 1454 een huys van gebynten (R257, f40v). Ook een woonhuis bestond uit gebinten.

Na circa 1300 werden de staanders op stenen poeren gezet, waardoor de staanders veel langer meegingen dan wanneer ze in de grond gezet werden, want daar rotten ze na enkele tientallen jaren weg. Een gevolg hiervan is wel dat de archeologen uit de tijd na 1300 weinig restanten van boerderijen meer in de grond aantreffen. De staanders waren meestal van eikenhout, dat in de loop der eeuwen keihard werd. Hoe oud de staanders in een schuur kunnen worden, is nog niet goed onderzocht, maar dat lijkt vele, vele eeuwen te zijn. Zo werd er in Best een boerderij aangetroffen met houten staanders en balken uit de 13e eeuw. Door de staanders op poeren te zetten werd er een enorme hoeveelheid eikenhout bespaard. Mogelijk was die maatregel om poeren te gebruiken wel ingegeven door de schaarste aan eikenhout aan het einde van de middeleeuwen, toen vrijwel alle grote eikenbossen verdwenen waren.

Dwarsdeeltype

In de late middeleeuwen kwam in Oosterhout mogelijk een ander type dan de in de 20e eeuw overal aanwezige Vlaamse Schuur voor: het dwarsdeeltype, waarbij de grote deuren in de lange gevels zaten; men reed dus dwars door de schuur⁴². Dit in tegenstelling tot de langsdeelschuur, waarbij de kar met graan over de dorsvloer, die in de lengte van de schuur ligt, rijdt. Van die dwarsdeelschuren zijn er bijna geen meer over. Op Luchtenburg onder Ulvenhout staat er nog een. Een afbeelding ervan staat in 'De Dynamische Hoeve'⁴³. Na de Tachtigjarige Oorlog zou men in de Baronie op de Vlaamse schuur zijn overgestapt. Maar wat voor schuur er dan van tevoren was, is niet duidelijk. Waren het allemaal schuren van het dwarsdeeltype

Voormalige boerderij aan Oude Heikantsestraat 8 (nu Monnikendreef?) met vrijstaand bakhuis.

FOTO COLLECTIE HKO

of waren er nog andere? De Vlaamse schuren waren vaak wel heel groot, met een lengte van 25 meter of meer. De Vlaamse schuur kwam volgens de geldende mening vooral op na de Tachtigjarige Oorlog, maar een nog bestaande schuur van dit type bij de boerderij het Groot Duifhuis te Kasteren dateert volgens dendrochronologisch onderzoek al uit 1525. Bij het invoeren van dit type schuur kunnen de norbertijnenkloosters als voorbeeld gediend hebben. Tongerlo, Postel en Averbode bezaten veel boerderijen in Noord-Brabant en kunnen de eerste schuren van het Vlaamse type hier hebben laten bouwen (of misschien zelfs uit de Noorder-Kempen laten aanvoeren, in onderdelen, zoals men ook wel schuren van de ene hoeve naar de andere overbracht). In 1630 werd een tiendschuur te Moergestel van een dwarsdeelschuur omgebouwd tot een langsdeelschuur 'opte Vlaemsche wijze', zodat men voortaan vanaf de straat de schuur binnen kon rijden (Rmoergestel 304, f20). Deze schuur stond blijkbaar loodrecht op de weg, hetgeen bij het binnenrijden via deuren in de lange gevel moeite opleverde bij het draaien van de wagen.

Het voornaamste voordeel van de Vlaamse schuur was dat men bij het lossen van wagens niet ver met de garven hoefde te sjouwen. De kar kon direct voor het gebint, waarin men de kar wilde lossen, gezet worden. Bij een dwarsdeelschuur moesten de garven vanuit het midden van de schuur over een

OM EN NABIJ DE BOERDERIJ

vrij grote afstand naar links en rechts worden geworpen. Een Vlaamse schuur kon ook op een eenvoudige manier met een of meer gebinten worden verlengd, hetgeen bij de toenemende grootte van de oogsten van belang kan zijn geweest. Uit 1587 is een drietal moeilijk te interpreteren vermeldingen bewaard: schuer gestaen op 4 roeden min 7 1/2 voet landts int breed; een schuer gestaen op 9 roeden min 7 voet lants int breed; een schuer gestaen op 4 roeden min 3 voeten landts int breed (R284, f180). Een roede is in Oosterhout 5,6 meter. Werd bedoeld dat de schuren in de lengte op een dergelijk perceel stonden? En bedekten ze dan alle grond? Dat is vrijwel onmogelijk, want een schuur van 9 roeden is wel enorm groot, bijna 50 meter lang. Of zou men met de opgegeven maten het oppervlak bedoelen? En zou de breedte van de schuren standaard zijn geweest, iets van 10 meter? Dan zou met de uitdrukking 'int breed' de oppervlakte bedoeld moeten zijn. Schuren werden vooral gebruikt voor het opslaan van de graanoogst, maar soms ook wel om hooi in te bergen. In 1696 horen we zelfs van een hoijschuer, op Clijn Oosterhout (R311, f56). Men heeft wel voorgesteld om de Vlaamse schuur om te dopen tot Brabantse schuur, omdat hij in Noord-Brabant veel meer voorkomt dan in Vlaanderen ⁴⁴.

Poort

Soms vernemen we iets over een poort bij een (heren)boerderij, zoals in 1483 wanneer Heymblic Henric Snavels in het bezit blijkt te zijn van 4 bunder land mette huysse schuere backhuys kooye ende poorte (R260, f119v). Een halve eeuw later blijkt juffr. Gertruyt van Wyfliet, die in bezit was van het naastgelegen Brakestein, ook een poort te bezitten: Huysinge, metter porten, schuere, timmeringe, by de Braeck (R267, f36v). Gaat het om dezelfde poort? Mogelijk ⁴⁵. Over het inwendige van de boerderij kunnen we het meeste te weten komen uit erfdelingen, waarbij een bedrijfsgebouw soms werd opgedeeld onder twee of meer erfgenamen, waarbij dan uiteraard de verschillende vertrekken genoemd werden.

Eerst de kamer. Soms bevonden zich in een boerderij diverse kamers, zoals in 1620 wanneer er gesproken wordt van 'de groote camer ende cleyne camer' (R295, f55). In de kamer stonden de bedsteden: 1678 een bedstede die in de grote camer staet, Middelwijk (R308, f142). Dat bedsteden vermeld worden, is bijzonder zeldzaam. Stonden er dan overal ledikanten? Een bedstede was nagelvast en hoorde dus bij het gebouw.

Een kamer kon 'heert' genoemd worden. In 1629 spreekt men over een middelheert (R297, f78v) als kamer: waren er in dat huis (de Engel) dan meerdere kamers met haarden, open vuren?

Voetnoten

³⁵ Knippenberg, W. Duifhuizen, in Brabants Heem 7 (1955), p. 17

³⁶ Zie over deze bouwsels: Jozef Weyns: Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen, Verbond voor Heemkunde, Sint-Martens Latem (1963)

³⁷ A. Weijnen en Jan van Bakel: Woordenboek van de Brabantse dialecten I (1967), p. 27 en 29

³⁸ Goossenaerts, p.776

³⁹ Jozef Weyns: Oerbouwsels in de Kempen, Brabants Heem XII (1960), p. 74-81

⁴⁰ Goossenaerts, p.775

⁴¹ A. Weijnen en Jan van Bakel: Woordenboek van de Brabantse dialecten I, Assen (1968), p. 135

⁴² Stichting Historisch Boerderijonderzoek: Landelijke bouwkunst in Noord-Brabant, Arnhem (1988), p. 3

⁴³ Leenders: De Dynamische hoeve, p. 46. Het bijschrift vermeldt dat dit een schuur op Hondsdonk betreft, maar het is de schuur van Luchtenburg, een landgoed grenzend aan Hondsdonk

⁴⁴ Mat Theunissen: Vertwijfeling en hoop rond de Vlaamse schuur, In Brabant 1-3 (2010), p. 52

⁴⁵ Stan Bol: De Snavelhoeve te Oosterhout, ca. 1470-1840, in: Sporenbundel, Oosterhout (2008)

Wat betekent de WBTR voor HKO?

Verenigingen en stichtingen hebben sinds 1 juli van dit jaar te maken met de WBTR, ofwel de Wet Bestuur en Toezicht Rechtspersonen. Omdat Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout een vereniging is, geldt deze nieuwe wet ook voor ons. Maar wat is die WBTR nu precies?

Door Paula Pols

In het kort komt het erop neer dat de overheid het bestuur van en het toezicht op verenigingen en stichtingen wil verbeteren, om te voorkomen dat deze schade oplopen door onverantwoordelijk financieel beheer, wanbestuur, zelfverrijking en andere ongewenste activiteiten. Zaken als 'een greep uit de kas' en 'vriendjespolitiek' blijken helaas vaker voor te komen dan menigeen denkt. De wet zorgt voor tal van nieuwe, vaak strenge regels voor het besturen van verenigingen en stichtingen en eist dat deze de procedures en verantwoordelijkheden onderling bespreken en schriftelijk vastleggen.

Belangenverstrengeling

Doel van al die regels is het voorkomen van onder meer belangenverstrengeling (bv het bestuurslid dat voetbaltenues bestelt bij zijn eigen bedrijf) en financieel wanbeheer (besturen die te grote financiële risico's nemen).

Bestuursleden zijn door de nieuwe wet vaker persoonlijk (hoofdelijk) aansprakelijk voor financiële schade die aan een vereniging of stichting wordt toegebracht, ook als het gaat om iets dat zij niet zelf hebben veroorzaakt. Zij worden geacht er samen voor te zorgen dat alle bestuursleden zich aan de regels houden.

Als een bestuurslid bijvoorbeeld een persoonlijk belang heeft dat strijdig kan zijn met het belang van de vereniging, mag hij of zij niet deelnemen aan de besluitvorming. Binnen de vereniging of stichting moet (statutair) zijn vastgelegd hoe besluitvorming

in dergelijke gevallen tot stand komt. De WBTR is ingegaan op 1 juli van dit jaar, maar besturen krijgen tot vijf jaar na die datum de tijd om (indien nodig) hun statuten aan te passen aan de eisen van de nieuwe wet.

Voor het bestuur van de heemkundekring zal de WBTR voorlopig een terugkerend punt zijn op de agenda van de reguliere bestuursvergaderingen. Met het omschrijven van de structuur van de vereniging en de taakverdeling binnen de heemkundekring is het bestuur al begonnen door voor elke werkgroep een organisatieplan te (gaan) maken. Dat van de werkgroep Archief is in concept al klaar; komende maand begint het bestuur met gesprekken met de werkgroep Organisatie. De andere werkgroepen volgen in de loop van dit jaar en volgend jaar.

Uiteindelijk moet er een compleet structuurplan liggen voor Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Meer informatie vind u op www.brabantsheem.nl/workshop-wet-bestuur-en-toezicht/

Bronnen:

www.kvk.nl, www.wbtr.nl, www.notaris.nl

(ADVERTENTIE)

OPTICIENS
vd Heijden
Nieuwstraat 2 - Tel. 0162 - 45.32.88
Oosterhout

Aanwinstenlijst

Door Jan Buiks

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout is de afgelopen maanden weer verblijd met een aantal waardevolle aankopen en schenkingen, die u hieronder terug kunt vinden.

Juni – augustus 2021

► Y. Wagenaar e.a., ‘A3, Luchten en wegen’ (2021), het werk van kunstschilder Adrie Kersten.

Aankoop.

► Collectie Van Loon, o.a. boeken en artikelen over geschiedenis Oosterhout, paleografie, genealogie en krantenknipsels; veel in fotokopie, 1731-heden. Verder stukken over genealogie, vooral van de familie Van Loon. Omvang: 3 dozen. Geschenk P. van Loon.

► Vier plattegronden van het Floraliapark, 1998 en z.d. Geschenk Floralia, heer M. Graveleyn.

► H. v.d. Prijt e.a., ‘Wim Vermeeren fotografeert Oosterhout. Veertig jaar oog voor de mens’ (2013). Geschenk S. Burggraaf.

► Aanvulling op het archief van Jan Broeders, vooral boeken en enige aantekeningen over de bevolking van Oosterhout, 17e-20e eeuw. Omvang 2 dozen. Geschenk mevr. Broeders.

► Bidprentjes, hoofdzakelijk van Raamsdonk e.o. Circa 150 stuks. Geschenk R. Kuijpers.

Boekenlijst

Door Nico Bekers

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout heeft nog diverse boeken in de aanbieding. Van sommige boeken zijn meerdere exemplaren te koop, van andere is nog maar één titel beschikbaar. Niet alle boeken zijn nieuw, soms zijn ze gebruikt en hebben ze een sticker op de voorkant.

Bent u op zoek naar een bepaald boek, geef ons de titel door. Misschien is dat boek beschikbaar of kunnen wij u vertellen waar het boek te verkrijgen is. Hieronder volgt een greep uit de beschikbare titels.

Heeft u vragen of wilt u een boek bestellen, stuur dan een e-mail naar hkoosterhout@gmail.com

► *Den Hout en het Brabants Volksleven van weleer.* Uitgeverij van Geyt, 1996. Foto's: B. van Oerle en M. van Gageldonk. Als nieuw, 5 euro.

► *Oosterhoutse golfclub 25 Jaar in beweging 1985-2010.* Jubileumcommissie 2010. Als nieuw, 5 euro.

► *Oosterhout historie met toekomst.* Junior Kamer Oosterhout, 1978. Vouwtje aan de bovenkant, 3 euro.

► *Het verleden dat aan Oosterhout voorbijging.* C. Gorisse, M. Trommelen en B. Oudenhoven, 1997. Als nieuw, 5 euro.

► *Oosterhout gezien door de commissaris der koningin.* Verslagen van het werkbezoek van 1896 tot 1925. Joep L. M. Baartmans- van den Boogaart.

► *Torentuin Oosterhout.* C. Kramer, 1955. Verkleurd, 2 euro.

► *De bossen van Oosterhout.* Chr. Buiks, 2009. Als nieuw, 4 euro. Meerdere exemplaren.

► *Fietsroute historisch Oosterhout.* C. Gorisse, 2009. Als nieuw, 2 euro.

► *Oosterhout, Dorst, Den Hout, Oosteind.* Uitgeverij Stichting Basis, 1993. 2 exemplaren, met sticker op de voorkant, 2 euro per stuk.

► *Duizend en Een Bizarheden uit het Oude Oosterhout deel 1 en 2.* Jan Verhulst z.j. Aan de voorkant licht beschadigd, 12 euro samen.

(ADVERTENTIE)

Gezondheidswinkel broeders

Natuurlijk gezond.

- Natuurvoeding inclusief biologisch verswaren
- Dieetvoeding voor o.a. gluten-, suiker- en/of melk vrij dieet
- Natuurlijke lichaamsverzorging en cosmetica
- Homeopathie, vitamines en voedingssupplementen

Fysieke en online winkel!

Keiweg 7 Oosterhout • t: 0162-453223 • w: broedersgezondheidswinkel.nl

Agenda

Gehele maand oktober

Expositie over de historie, de architectuur en de ambachtelijke details van de Oosterhoutse Heuvel

Door Heuvelkring en Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Gang van Arendshof 2, tijdens openingsuren.

15 oktober t/m 4 november

Oog voor de mens door de tijd heen

Expositie van werk van fotograaf Wim Vermeeren m.m.v. Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Foyer Theater de Bussel, Torenstraat 10, ma t/m za 10.00-17.00 uur, zo. 13.00-17.00 uur.

17 oktober

Schrijverscafé met historicus Jan de Lint

Theek 5 Oosterhout, van 14.00 tot 15.30 uur, toegang € 2,50

18 november

Erfgoed van iedereen?!

Erfgoedontmoeting door Erfgoed Brabant. Locatie Willem Twee in 's Hertogenbosch, van 10.00 tot 17.00 uur.

Colofon

De Heerlijkheid is het kwartaalblad van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

REDACTIE

Redactie/eindredactie Marie-Louise van Bijnen, Jan Buiks, Paula Pols

Vormgeving Paula Pols

Fotobewerking Max Peper

Vaste medewerkers Nico Bekers, Christ Buiks, Simon Burggraaf, Jacob Jonker

DRUK

Total Print, Catharinastraat 34A, Oosterhout
www.drukkerijtotalprint.nl, 0162 - 467 121

Kopij en foto's voor De Heerlijkheid kunt u doorsturen naar het e-mailadres hkoosterhout.secr@gmail.com (de redactie bepaalt of kopij en foto's geplaatst worden). Overname van artikelen of foto's uit deze uitgave is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout.

Oosterhout zeshonderd jaar geleden

IN DE NACHT van 18 op 19 november 1421, de dag waarop volgens de kerkelijke kalender het feest van Sint Elisabeth gevierd werd, brak vanuit het westen de zee door de dijk van de Grote of Zuid-Hollandse Waard. Er volgde een grote overstromingsramp, die we nu kennen als de Sint-Elisabethsvloed en die ook het Oosterhouts en Raamsdonks Broek onder water zette. Wat erger was: door het getij stroomde al dat water zes uur lang naar binnen en het

duurde ook zes uur voor het er weer uitstroomde. Daardoor ontstond bij Geertruidenberg een 500 meter brede getijdengeul die zich in het Broek vertakte. Het midden van het Broek kwam definitief onder water te staan en werd een soort mini-Biesbosch. Met de herbedijking van het gebied werd pas rond 1700 serieus begonnen.

Bron: De Oosterhoutse Tijdmaschine

De Heerlijkheid Oosterhout

HEEMKUNDEKRING De Heerlijkheid Oosterhout houdt zich bezig met de geschiedenis van Oosterhout en zijn kerkdorpen Den Hout, Dorst en Oosteind. De heemkundekring verzamelt en archiveert historisch materiaal in beeld, geschrift, video en audio, presenteert dit door middel van publicaties, en organiseert lezingen en tentoonstellingen.

Lidmaatschap

Interesse voor lokale geschiedenis? U bent van harte welkom. De contributie bedraagt € 25 per jaar. Inwonende gezinsleden betalen € 10 per jaar. De contributie moet worden voldaan via de Rabobank, rekeningnummer NL71 RABO 0126 3462 24 t.n.v. Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout. Aan-/afmelden dient schriftelijk te gebeuren via e-mail hkoosterhout.pm@gmail.com (bij afmelding eindigt het lidmaatschap op 31 december van het lopende jaar).

Ledenblad

Per adres wordt één exemplaar van het kwartaalblad De Heerlijkheid bezorgd. Zowel personen als instellingen kunnen, zonder lidmaatschap, een abonnement nemen. De kosten hiervoor zijn € 20 per jaar, losse nummers kosten € 5.

Bezoekadres

Het Trefpunt van de heemkundekring is te vinden in het Speelgoedmuseum Oosterhout, Zandheuvel 51, 4901 HT Oosterhout. De ingang bevindt zich aan de St. Vincentiusstraat. Het Trefpunt is dinsdag en donderdag geopend van 9.00 tot 12.00 uur. Dinsdag is het vrije inloop en hebben bezoekers toegang tot onze digitale bestanden. Donderdag is het eveneens vrije inloop, maar ligt de nadruk op genealogie. Als u historische documenten en/of andere

bescheiden bezit over Oosterhout en zijn kerkdorpen, dan zouden wij die graag ter beschikking krijgen om te archiveren of te digitaliseren, zodat deze voor iedereen toegankelijk worden en bewaard blijven voor het nageslacht.

Bestuur

Voorzitter a.i.:

Frans Timmermans, 06 - 83 83 47 64

Secretaris a.i. en public relations:

Paula Pols, 06 - 15 56 31 07

Penningmeester en ledenadministratie:

Fred Willems, 0162 - 74 23 54, 06 - 40 76 58 28

Bestuursleden:

Simon Burggraaf, Ad van Groesen

Adviseur:

Martin van Halderen

Ereleden

Piet van Beek, Jan Broeders †, Martin van Halderen, Cor Huijben †, Rinus Kuijpers, Bert Rompa †

Advertenties

Zoals elke non-profitinstelling is ook onze vereniging volledig afhankelijk van subsidie, donatie, contributie en support van bedrijven en instellingen. Om de kosten van ons ledenblad te kunnen dekken, zijn wij zeer afhankelijk van advertenties. Als u achter ons werk staat en ons wil steunen, plaats dan een advertentie. Neem daarvoor contact met ons op via het volgende e-mailadres: hkoosterhout@gmail.com

www.hkoosterhout.nl

Heemkundekring De Heerlijkheid Oosterhout

ROBBE

Financiële Raadgevers

Verzekeringen • Hypotheken • Belastingadvies

**Nu en in de
toekomst je financiën
goed geregeld?**

*Robbe helpt
je verder*

Heuvelstraat 5, 4901 KD Oosterhout NB • (0162) 45 22 00 • info@robbe.nl • www.robbe.nl

Volg ons online

